

VALLOMÁSOK A KÖNYVTÁRRÓL

Rajzolatok a könyvtárban

KAJÁN TIBOR
grafikusművész,
karikaturista

Meg tudom érteni a történész, a nyelvész, a lektor vallomását arról, hogy a könyvtár második otthonuk. Ismerik a járást, a szokásokat, szinte házikabátban ülnek nap mint nap a megszokott helyükön. En csak mint vendég lépek be néhány napján az olvasótermekbe. A rajzoló első sorban a látható világ, nem a betűsorok rácsába zárt fogalmak világa érdekli. Élményanyagát a formák, a helyzetek, a mozdulatok ellesése képezi. A karikaturista azonban kissé más beállítottságú grafikus. Olyan kapcsolatot tart a megfogalmazott gondolatokkal, hogy azoknak ábrázolási lehetőségét, „emlékmáját” keresi. Képzeletét különféle helyeken, különféle anyagokkal tölti fel. Szabad idejében is fantazmagóriákat gyárt, hogy utána órákat firkáljon át a rajzszal mellett. Ilyen séták során jut el időnként a könyvtárakba is.

Itt elsősorban a szépen tipografizált ősnymtatványokat vagy a metszetekkel bőven illusztrált XVI. századi könyveket keresi: Az illusztrált könyveknek csaknem minden fajtája érdekli, kutatja a léghajók, kosztümök, alkimista műhelyek, kinzőeszközök, fantasztikus tengeri szörnyek, kentaurók és ósmozdonyok ábráit. Firkészi a Schedel-krónika fametszetes városképeit, észreveszi, hogy az Anglia, Damaszkusz vagy Firenze címszó alatt ugyanaz a naív fametszet látható. De szereti a bibliai családfák ábráit vagy az Orteliusz csataképeit, az ágyúgolyók pontozott vonallal ábrázolt ballisztikai görbéit. Időnként belenéz a

reprodukciós művészeti könyvekbe is, vagy megkeresi a régi illusztrátorok, Doré, Grandville, Callot munkáit. De kézbe veszi a legfrissebb grafikai lapokat is — olyanokat, mint például a Graphis, a Gebrauchsgraphik. Atlapozza a régi és az új képeslapok barna és fekete fotóit. Néha kedve támad újra megnézni Leonardo, Goya, Hogarth, Daumier karikatúráit vagy az Üstökös, a Borsszem Jankó, a Simplicissimus régi köteteit. De ott vannak a Punch, New Yorker magazinok új számai is. Máskor a Francia Enciklopédia mesterségeket ábrázoló kötete vagy Merian, Mercator, Hondius színes térképei. Piranesi fantasztikus épületei, Plinius Historia Naturalisának kedves állatábrái, Athanasius Kircher misztikus találmányai. Nincs hely sorolni azokat a köteteket, amelyek a grafikust a könyvtárba vonzhatják. Meg is fordultam jó néhányban; emlékezetemben őrzöm a zirci könyvtár régi glóbuszeit, a marosvásárhelyi Teleki Téka karzatát, a sárospataki Comenius-gyűjteményt, az Akadémia könyvtárának keleti gyűjteményéhez il- lő keleti stílusú olvasótermét, a londoni British Museum körgyűrűs asztalrendszerét. De nem utolsósorban a kis Vadász utcai Szabó Ervin fiókkönyvtárt, ahol valamikor Hegedűs és Réber barátommal együtt első kis kiállításunkat is bemutatták. Egyébként egyre több tárlat is látható a könyvtárakban: plakátkiállítások, régi fotók, exlibris-gyűjtemények, sajtótörténeti és karikatúra-történeti kiállítások, főleg a Széchényi és a Szabó Ervin Könyvtár központjában, de sok vidéki könyvtárban is.

A közkönyvtárakra egyre nagyobb szükség is van. A mai, kisméretű lakásokban megoldhatatlan minden érdekes és szükséges könyv tárolása, gyűjtése. És kinek van szíve selejtezni? Engem is elborítanak otthon a könyveim. Van egy találmányom, ezennel közkinccsé teszem, mert megoldja a könyvek cserélődését, s megóv a fájdalmas és időt rabló selejtezés-től. Íme a terv: egy könyvespolc, melynek az egyik vége, áttörve a falat, kifut a szabad térbe. Ha könnyelműen vásárolok néhány könyvet, hazaviszem, beillesztem a könyvespolcomra, akkor ugyanannyi könyv kiesik az utcára. Ez egyben a kultúra terjesztését is szolgálja, akár a közkönyvtárak. Saját szabadságom!

Kaján Tibor

Hadd ne mondjam el itt, hogyan lesz valakiből karikaturista. Bonyolult folyamat, mélyanalízise ifjúkori traumák és sokkok világába vezetne. Érjük be azazal, hogy Kajánnak az iskolai évek, majd a háborús üldöztetések idején bőven kijutott mindezekből.

Kaján Tibor 1921-ben született Miskolcon. A „Ludas Matyi” indulásánál jelen van, a koalíciós idők pezsgése állítja pályára. Közben végzi a Képzőművészeti Főiskolát. Munkácsy-díjas, érdemes művész. Több karikatúra-albummal (és telerajzolt újságcsovegekkel) a háta mögött.

A karikaturista ritka madár (rara avis), körülbelül száz festőre jut egy. Kaján előkelő helyet foglal el: az elsők között próbálta önálló alkotói státusba juttatni az eladdig alkalmazott grafikai szinten tartott újságrajzot. Érthetetlen világunkra hétről hétre ráolvassa tollrajzait, ezeket a szikár, szűkszavúan lényegretörő grafikákat, amelyekben a vonalak nem tétován és magukmutogatva tekerenek, hanem (mint a számokkal ellátott rajz-rejtvényeken) pontról pontra futják be legrovidebb távolságukat, valamiféle gótikus ökonómiával. Rajzpetárdái, ötlet-kavalkádjai bejárták a világsajtót.

Sajnos (vagy szerencsére?), egy alkotói elme kiérlelődése nincs összhangban az igénytelen szerkesztők ízlésvilágával, így Kaján lassan kihátrál a zsurnalisztikai világból, és a kulturális terület felé fordul. Lényegretörő rajzai a tv, a színház és az irodalom tájairól csillantanak fel találó portrékat, új irányzatokat.

Rendkívül tájékozott, kortársakat „gyűjt”, alkotó fejekbe lát. Egy pletyka szerint egyedül ő olvasta Dühringet... Az „egyrészt-másrészt” dialektikai zúr jellemzésére megalkotta a „jossz” jelzót. (Ha valami jó és rossz egyszerre.) Negyvenéves korában kijelentette: „nagy jövő áll mögöttem”...

Es most néhány kérdés:

HEGEDŰS: Saját gondolataink szendvics-emberei vagyunk. Hétről hétre, napról napra cipeljük rajzainkat a tömegben, és mutogatjuk a visszajelzés reménye nélkül. Se taps, se felhördülés. Nevezhető ez kommunikációnak?

KAJÁN: Sok mesterséges tapsot és mesterséges átkot hallott a mai ember. Ideje és kedve sincs kifejeznie tetszését vagy nemtetszését. De néha egy-egy rajzunk célba ér, és hat az emberek gondolkodására. Sokszor látom megrajzolt

gondolatainkat más műfajokban újra megjelenni és érvényesülni. Kissé áttételes kommunikáció ez. A karikatúra vadon nő, akár öntözik, akár letaposák.

H: Mit tudsz a humor regeneráló képességéről, azaz: van-e humor-katarzisz?

K: Van! Amikor egy-egy jó rajz a maga grafikai-gondolati fordulataival, frissességével, megyőző és felszabadító humorával megmarad a néző emlékezetében. En ilyenkor az élet sokoldalúságának, játékosan variálhatóságának és kiismerhetőségének pillanatnyi örömet és, sajnos, illúzióját érzem.

H: Nem érzed szűknek a karikatúra mozgásterületét? Indulati fűtöttséggel aránylag keveset markolhatunk a valóságból, nemde?

K: A kevés nem volna baj — ha a lényegyet markoljuk.

H: Ez egy tendenciózus, manipuláló műfaj egy manipulált világban. Lehet-e becse? Vagy talán a Daumier-i modell elavult?

K: A saját fejben született vélemény a világról, politikáról, erkölcsökről — még ha téves is — nem avulhat el. Becsessé akkor válik, ha ki is mondjuk, azaz megrajzoljuk.

H: Kinek mit köszönsz?

K: Madách, Rostand, Karinthy, Buster Keaton, Chaplin, Steinberg, Gáspár Antal, Kasso, Réber, Hegedűs. Ezeken kívül egy kis csoport névtelen ember, akik megértették a rajzaimat és egy másik nagyobb csoport, amelyik nem értette meg. Hogy mit köszönhetek nekik? Azt, hogy karikaturista lettem. (Meggköszönjem?)

H: Szerinted mi a baj a tisztán fogalmi közléssel? Azaz: miért nem elég elmesélni egy rajzot (képet, filmet)?

K: A szavak elkoptak, és nem mindig azt jelentik, amit mondani akarunk. A rajz (kép, film) bekapcsol egy új érzékszervet, amely még nem ilyen elnyűtt. A látás és a fogalomképzés kettős célzóberendezése pontosabb találattal kecsgetet. Bár — amilyen az élet — vannak optikai csalódások is.

H: Mi mást csinálsz legszívesebben?

K: Van idő, amikor minden mást szívesebben csinállok.

H: Foglalkozási ártalom: saját fantáziánk ketrecében vagyunk. Mit szeretnél látni mégis háromdimenziósan, kitapinthatóan, „élő adás”-ban a valóságból?

K: Egy baráti kézfogást és azt, hogy ne köszönd meg a beszélgetést!

Az advocatus diaboli szerepe itt véget ér, válaszadóra (kérdőre) a munka vár: kazlakban áll a rajzpapír.

Hegedűs István

Lapozgató

● A JELENKOR című folyóirat 1979/9-es számában Tatay Sándor írása olvasható hirtelen betegségének, kórházba kerülésének történetéről. Az írásnak könyvtári vonatkozása nincs, egy, szinte mellékesen tett megjegyzése azonban sokat elárul a könyvtárakhoz, könyvtárosokhoz fűződő kapcsolatairól: „A könyvtárosok barátaim, testvéreim, és nincs többé idegen város, sem falu az országban, mert mindenütt akad könyvtáros. Ha több nem, legalább egy, ha félig fizetett is, ha csak szerény megbízott is, otthon vagyok vele.”

● A TÖMEGKÖZMUNIKÁCIÓS KUTATÓKÖZPONT közleményeinek 1979/11-es száma Radnai Márta vizsgálódását tartalmazza az országos politikai napilapok olvasótáboráról. Az 1977-ben végzett, 4500 emberre kiterjedő felmérés adatait, megállapításait összehasonlítási alpnak használhatják fel azok a könyvtárosok, akik a maguk területén kívánják megvizsgálni a napilapok iránti érdeklődést és ennek különféle vetületeit.

● A CITATEL', a szlovák könyvtárosok központi folyóirata könyvtárosokat bemutató rovatában megemlékezik dr. Kiss Istvánról, az Eötvös Loránd Tudományegyetem könyvtártudományi tanszékének 1978-ban elhunyt vezetőjéről. A cikk szerzője dr. Voit Krisztina.

● MŰZEUMI KURÍR címmel érdekes kiadványt jelentet meg a Hajdú-Bihar megyei Múzeumbarátok Köre. A körlevélként közrebocsátott, nyomtatott füzetekből évente három szám lát napvilágot, s tíz szám alkot egy folyamatos lap-számozású kötetet. A hozzánk eljutott 28-as (1978-as évjelzésű) és az 1979-ben kiadott 29-es füzet változatos, érdekes tartalma alapján „rangrejtett” helytörténeti folyóirataink közé sorolható a Múzeumi Kurír, amely nemcsak a megye története, művelődéstörténete iránt érdeklődők, hanem az ország történelmének különféle részterületeivel, illetve mozzanataival foglalkozók figyelmére is érdemes. A sorozat szerkesztője Dankó Imre múzeumigazgató.

● „ELŐADÁSOK SZÁNTÓ TIBOR KÖNYVMŰVÉSZ ÉLETMŰ-KIÁLLÍTÁSA ALKALMÁBÓL. Debrecen, 1978. május 8.” címmel bibliofil kötetet adott ki a debreceni Alföldi Nyomda. A Csűry István könyvtárigazgató által szerkesztett kiadvány Szántó Tibor tipográfiai munkáinak hasonmásain kívül annak a tudományos ülésnek az előadásait is közli, amelyek a Debreceni Egyetemi Könyvtár immár hagyományos könyvművészeti kiállításorozatát kísérik. Az előadások szerzői: Csűry István, Keresztury Dezső, Mátrai László, Soltész Zoltánné. A kötetben olvasható Szántó Tibor „Pályám emlékezete” c. írása is. (1978 [1979] 45 l., 8 t.)

● A BETŰRENDES KATALOGIZÁLÁS TERÉN az 1961. évi párizsi nemzetközi konferencia óta bekövetkezett fejlődést tárgyalja Heinz Höhne: „Die internationale Entwicklung auf dem Gebiete der alphabetischen Katalogisierung seit der Internationalen Katalogisierungskonferenz von Paris 1961.” című munkája, amelyet a lipcsei Deutsche Bücherei jelentetett meg (1979. 155, 57 l. soksz.). Szakirodalmunk hiányos külföldi ismeretének bizonyítéka, hogy a felhasznált irodalom igen gazdag jegyzékében alig található hivatkozás magyar cikkekre, szabályzatra.

● STATISZTIKAI TÁJÉKOZTATÓ, SZAKKÖNYVTÁRAK 1978. címmel az Egyetemi Számítógéppont a Kulturális Minisztérium támogatásával 200 példányban megjelentette 1822 szakkönyvtár 1978. évi helyzetének és tevékenységének legfontosabb összefoglaló, illetve részadatait. Dr. Ekés Mihályné és Hostin Zsuzsanna összeállítása 841 főfoglalkozású könyvtáros vezette és 981 főfoglalkozású könyvtárossal nem rendelkező intézményt vett számba, és közülük külön fejezetben is kiemelt 120 országos feladat körű szakkönyvtárat. (1979. 154 l.)